

Władysław Śędzik, Kraków

DIJALEKATSKI LEKSIČKI MATERIJAL U REKONSTRUKCIJI PRASLAVENSKOGA LEKSIKA

1. Svaki se novoobjelodanjeni rječnik govora (također i zbirka govornih riječi, jezični atlas) pozdravlja velikom radošću ne samo u krugu dijalektologa nego i, prije svega, u sredini leksikografa i leksikologa, pošto dobro služi u daljnjoj leksikološkoj obradi. Da podsjetim na to koliko su dragocjene građe donijeli kašupski rječnik, rječnik ruskih narodnih govora, čakavsko-njemački rječnik, rječnik otoka Vrgade, rječnici pojedinih slovačkih govora, čitav niz rječnika bjeloruskih i ruskih govora i mnogo drugih sitnijih po opsegu ali svakako vrijednih i pogodnih za leksikografiju¹.

Kako je već općenito priznato, upravo u govorima se sačuvalo cijelo bogatstvo riječi od osnovnoga značenja za dalja leksikografska istraživanja, koje neborivo svjedoči o prirodnom razvoju prvobitnoga govornog fonda danoga jezika. Želja mi je da pokažem u ovom članku do koje je mjere govorni leksikalni materijal nosilac i odraz živoga narodnog jezika, pogodan za rekonstrukciju praslavenskoga leksika.

2. O praslavenskoj pripadnosti odnosno pojedine riječi rješavaju prije svega dva čimbenika: njena morfološka struktura i njeno značenje. Svaka se rekonstrukcija naslanja na realno zabilježene ekvivalente u pojedinim slavenskim jezicima (u svima, u jednoj od slavenskih jezičnih skupina ili pak u jednom od jezika ili govora) koji imaju formalno i semantički adekvatne ili skoro adekvatne ekvivalente u drugim indoevropskim jezicima te su stari praslavenski derivati koji imaju arhaičnu strukturu i značenje (takvi su derivati postali u tvorbenim procesima od indoevropskih korijena uz pomoć određenih sufikasa okamenjenih već u razvitku pojedinih slavenskih jezika).

---

¹ Npr. B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, I—VII, Wrocław 1967—1976; *Slovar' russkich narodnych govorov*, I—XVI, Moskva—Leningrad 1965—1980; M. Hraste, P. Šimunović, R. Olesch, *Čakavisch-deutsches Lexikon*, I, Köln—Wien 1979; B. Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima*, II dio: *Rječnik*, Zagreb 1973; J. Matejčič, *Lexika Novohradu. Vecný slovník*, Martin 1975; I. Ripka, *Vecný slovník dolnotrenčianskych nárečí*, Bratislava 1981; *Narodnaja leksika*, Minsk 1977; *Narodnaja slovatvorčasc'*, Minsk 1979; *Slovar' russkich govorov novosibirskoj oblasti*, Moskva 1979; H. Koschat, *Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland*, Wien 1978; G. Neweklowsky, *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Wien 1978; P. Hendriks, *The Radožđa-Vevčani dialect of Macedonian*, Lisse 1976.

3. U obradi pojedinih leksema za praslavenski rječnik koriste se ranije objavljeni članci koji pomažu što precizniju semantičku i formalnu rekonstrukciju. Kako su već dokazali F. Bezljaj i V. Cvetko², istraživač praslavenskoga leksika može uzeti u obzir hrvatskosrpsko dijalekatsko *čelo* 'dvanaest sati dana ili dvanaest sati noći'. U Praslavenskome rječniku³ rekonstruirao se na osnovi podataka iz Boke Kotorske i Risnja kao već praslavenski južni dijalektizam leksem *čelo* 'mjera za vrijeme, određeno vrijeme, razdoblje vremena npr. od jutra do večera ili od večera do jutra'. Za potvrdu takve rekonstrukcije služe još drugi podaci zabilježeni samo u hrvatskosrpskom jeziku i njegovim govorima: *kōlje* 'vrijeme; slobodno vrijeme', *dōkolica* 'slobodno vrijeme'. Leksem *čelo* je stari indoevropski termin za vrijeme koji se na slavenskome tlu očuvao samo u hrvatskosrpskim govorima. Ima bliski ekvivalent u staroindijskome: *kālā*- m. 'vrijeme, određeni momenat; sudbina; smrt' koje se svodi (isto tako kao i psl. *čelo*) na ie. **kuel-* 'vrtjeti (se), obraćati (se)'. Do istoga korijena vodi također psl. *kolo*, *koľese* 'kolo; kolo (voza)'. Zanimljivo je da baš u hrvatskosrpskome nastupa *kōlo* (isključivo na slavenskome terenu) u značenju 'doba, faza sazrijevanja voća ili povrća' uz ostala osnovna značenja⁴. Semantičku rekonstrukciju psl. *čelo* potvrđuje paralela koju pruža struktura i značenje psl. *vermę vermene* (< ie. **vert-men-*; stind. vartma n. 'trag kola; put; staza', lat. *annus vertens* 'godišnje doba, godina')⁵ > hs. *vrijeme* 'isto': psl. vrtěti (se) 'vrtjeti (se), obraćati se'. S obzirom na svoju strukturu i semantiku leksemi *čelo* i *vermę* (hs. *čelo* i *vrijeme*) primjeri su značajnih leksičkih arhaizama koji služe za oznaku osnovnih pojmova.

4. Praslavenski leksem *pyr̥* : *pyro* n. 'jedna od vrsta žitarica, pšenica, *Triticum spelta*' kontinuirao indoevropski naziv pšenice **pūro-* te ima adekvatne ekvivalente u drugim indoevroskim jezicima, — litavsko dijalekatsko *purāi* pl. 'ozima pšenica', *pūras* 'zrno ozime pšenice', letonski *pūri* pl. 'ozima pšenica', grčko *πύρος* 'pšenica, žitarica'. Od slavenskih se jezika praslavensko *pyr̥* : *pyro* javlja u tom obliku i značenju samo u slovenskom: *pīr* m. 'vrsta pšenice *Triticum spelta*' (u govorima također *pīra* f. 'isto', 'očukano zrno prosa') i u hrvatskosrpskom, zabilježeno već od 17. stoljeća, *pīr* - *ra*: *pīro* (dijalekatski, npr. na Vrgadi *pīr pīra*) 'neka žitarica', 'pšenica, *Triticum spelta*', a rasprostranjeno je uglavnom u Hrvatskoj, Dalmaciji, Istri, na Cresu, Vrgadi, Korčuli. U ostalim slavenskim jezicima nastupaju kontinuantni psl. *pyr̥* (*pyr'ь*, *pyr̥jь*, *pyr̥je*) ali u značenju 'pirevina, *Triticum repens*,

² F. Bezljaj (prikaz: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971), *Etimologija* 1971, Moskva 1973, str. 381—382; V. Cvetko, *Slovensko-st. indijska izoglosa za pojem »čas«*, *Linguistica*, XI, Ljubljana 1971, str. 33—34.

³ *Słownik prasłowiański*, II, Wrocław 1976, str. 128.

⁴ *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (= RSANU), X, Beograd 1978, str. 6; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (= RJAŽU), V, Zagreb 1898—1903, str. 211; Vuk St. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima*, Repr. Beograd 1935, str. 296.

⁵ F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego* [u:] *Słownik prasłowiański*, I, Wrocław 1974, str. 127.

Agropyrum repens — i ovo značenje susrećemo također u hrvatskosrpskome⁶.

5. Slavska praforma *ovъzъ* (hs. *ōvas*) 'ovas, zob, *Avena sativa*' rekonstruirala se na osnovi adekvatnih ekvivalenata koji se jednako realiziraju u svim slavenskim jezicima. Ovaj se leksem svodi na praformu **auig-*-so- u kojoj vidimo praslavenski nastavak -sъ u strukturnoj funkciji⁷. Ali zbog baltičkih oblika (litavsko *āvižos* mn. 'ovas', lotiško *āuzas* mn. 'isto' < **auizā-*) može biti baš takva rekonstrukcija slavenske praforme neprihvatljiva. Za rekonstrukciju paralelne praslavenske forme *ovъzъ* (koja kontinuirala baltoslavensko **auig-* i ima ekvivalente u baltičkim jezicima) imamo dokaza na jugoistočnom terenu južnoslavenske jezične zajednice. U Elezovićevom rječniku i u rječniku Mačekoga vidimo lekseme koji daju opravdanje za rekonstrukciju psl. *ovъzъ*: hs. dij. *ōvaz* *ōvza* 'ovas', madeonsko dij. *uvēs uvēzu/t/*, mn. *uvēz'a, uvēzitu* 'ovas'. Pretpostavka je (koju ipak osporavaju u Elezovića paralelni oblici *ōvas* *ōvsa* i druge izvedenice: *ovsēn lēba, ovsēna slāma, ovsēno brāšno; ovsēnica* 'kruh od ovsena brašna') da se samo na tom terenu očuvao relikv baltoslavenske praforme **auig-*⁸.

Sličan primjer pruža nam podatak iz jednog od poljskih govora u kojemu je zabilježeno *dqs* 'dim, fumus', osamljeni relikv psl. *dqsъ* 'isto' sa nastavkom -sъ od *dqti dъmq* 'duti, duhati' < ie. *dhem-*, *dhemə-* 'duti, duhati, vejati; dim, magla, para'⁹. Nastavkom se -sъ izvode od verbalnoga korijena pretežno netvorbene riječi, npr. *kolъ* 'klas' : *kol'q kolti* 'klati', *golsъ* 'glas' : *gol-* u *gol-gol-ati golgol'q* 'govoriti'.

6. Zanimljive podatke nalazimo i dalje na hrvatskosrpskom jezičnom području. Rječnici JAZU i SANU¹⁰ donose dijalekatsku riječ *dъzma* 'bjesnilo, pomama, furor' (uz druge izvedenice: *dъzman* 'drzak, nepristojan čovjek, napasnik, bezobraznik'; *dъzmenjāk*, *drzmēnjāk* 'goropadan, bijesan čovjek'; *drzmāncina* 'krupan, snažan čovjek, grmalj') koja nema nikakvih ekvivalenata u drugim slavenskim i indoevropskim jezicima. Svakako je riječ izvedena od osnove *dъz-* (iste kao u *dъzak*, *drzan*) psl. nastavkom -*ъma* odnosno -*ъma* koji je u to doba tvorio apstraktne imenice. Na osnovi strukture ove riječi možemo reći da je nastavak -*ma* (< psl. -*ъma*, -*ъma*) sigurno netvorbeni sufiks u hrvatskosrpskome (već je u praslavensko doba bilo samo nekoliko riječi tvorenih uz pomoć toga nastavka: *kukъma, kičъma, křčъma*, hs. *kūkma* 'pramen kose ili perja koja strči na glavi, čuba', 'marama obavijena na glavi na naročit način', *kūčma*, 'vrsta šubare', *křčma* 'gostioni-

⁶ RJAZU, IX, Zagreb 1924—1927, str. 861; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb 1972, str. 660; B. Jurišić, op. cit., str. 153; D. Simonović, *Botanički rečnik. Imena biljaka*, Beograd 1959, str. 15, 479.

⁷ F. Stawski, *Zarys słowotwórstwa prastowiańskiego* [u:] *Słownik prastowiański*, II, Wrocław 1976, str. 31.

⁸ G. Elezović, *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta*, II, Beograd 1935, str. 8, 9, 10; M. Maček, *Dwie gwary macedońskie* (Suche i Wysoka w Soluńskiem), cz. II: *Słownik*, Kraków 1936, str. 124; R. Trautmann, *Baltisch-Slavisches Wörterbuch*, Göttingen 1923, str. 21.

⁹ *Słownik prastowiański*, IV, Wrocław 1981, str. 196; J. Maciejewski, *Słownik chełmińsko-dobrzyński* (Siemoń, Dulsk), Toruń 1969, str. 32.

¹⁰ RJAZU, II, Zagreb 1884—1886, str. 822; RSANU, IV, Beograd 1966, str. 709.

ca nižega reda', *pjěsma* 'isto')¹¹. Pošto je tako, moramo unijeti u praslavenski leksik i leksem *dъzъma* (*dъzъma*) kao staru apstraktnu imenicu i uvrstiti ga u red brojnih praslavenskih relikata očuvanih samo u hrvatskosrpskome. U vezi s time treba valjda odbiti Skokovo mišljenje prema kojemu bi hs. *dъzъma* bilo rezultat poimeničenja ženskoga roda pridjeva *drzan* 'drzak' — *drzna* (*bolest*) > *drzma* 'bijes' sa, disimilacijom *d-zn* > *d-zm*¹².

7. Kontinuant praslavenskoga leksema *durmanъ* 'opojno sredstvo, droga; omama', na kojima je zasnivana baš takva rekonstrukcija slavenske praporme, očuvani su dobro u istočnoslavenskim jezicima i govorima; otuda su se posuđivali skoro u sve druge slavenske jezike (također u hrvatskosrpski). U svim tim govorima služi *durman* za označavanje raznolikih otrovnih i ljekovitih biljki koje izazivaju omamljivanje, opijanje, ošamućivanje (otuda sekundarno značenje 'omama, ošamućenje; bijes'). Ali ima opravdanja i za to da je *dūrman* u hrvatskosrpskome domaća riječ. Rečnik SANU¹³ bilježi *dūrman* kao botanički pokrajinski termin u značenju 'karska kukuta, vodena kukuta, otrovna kukuta', 'višegodišnja zeljasta biljka *Cicuta virosa* iz f. Umbelliferae, koja raste na vlažnim i osvojnim mestima i koja sadrži otrovne sastojke, naročito u korenu' uz drugo značenje (kao zastarjelo i da je preuzeto iz ruskoga) 'opojno sredstvo, droga'. Rječnik JAZU¹⁴ donosi *dūrman* u značenju 'nekakva otrovna biljka' (prema prinosniku Vujičiću iz Bosne). Pretpostavka da je *dūrman* ipak domaća riječ u značenju '*Cicuta virosa*' zasniva se na jezičnim i etnografskim čimbenicima. Kontinuant praslavenskih leksema *durъnъ*, *duriti* (*se*) postoje u hrvatskosrpskome: *dūran* 'koji, duri, ljut, prek, naprasit; drljiv', *dūriti se* 'srditi se, mamiti se od jeda; biti uvrijeđen; pućiti se, buriti se', dijat. 'izazivati kod nekoga odvratnost, biti gadan; osjećati odvratnost, gaditi se'. Ovi leksemi imaju kao tvorbenu osnovu *dur-* koju sadrži isto tako i *dur-manъ*. U značenju '*Cicuta virosa*' nastupa *dūran* isključivo na hrvatskosrpskom terenu. I na kraju zapažanje etnografa: u istočnoslavenskim zemljama se *durman* primjenjuje uglavnom u medicini, dok je u Bosni služio kao otrovno sredstvo za ribe¹⁵.

8. Na južnoslavenskom jezičnom području slabo je potvrđen kontinuant praslavenskoga poimeničnog pridjeva *dъnъ* (< ie. *dъ-no-*), koji je sekundarni trpni pridjev od *dъrati dьrъ*, *derati dьrъ*, *dъti* 'drijeti'.

a. Psl. *dъnъ* odrezani, odsječeni komad travnjaka zajedno sa zemljom, busen', 'zemlja koju obrasta gusti splet trava, bilja, travnjak, trava, tratina, caespes' naslijedili su uglavnom (prema današnjim podacima) sjevernoslavenski jezici. Iz južnoslavenskih jezika imamo slijedeće podatke: slovenski *dъn dъna* 'travnjak, trava, caespes' i 'odsječeni komad travnjaka busen'¹⁶,

¹¹ F. Sławski, op. cit., str. 15, 16.

¹² P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971, str. 447—448.

¹³ Knj. V, Beograd 1968, str. 37.

¹⁴ Knj. II, Zagreb 1884—1886, str. 896.

¹⁵ K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, I, II sv. 1, Warszawa 1967, str. 227—228, 392.

¹⁶ M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, I, Ljubljana 1894, str. 173; *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, I, Ljubljana 1970, str. 498.

hs. izuzetno *drn* m. 'stijena u moru, scopulus' (samo u Bjelostjenčevom Rječniku), bugarsko dijalekt. *дрън*, *dъrn*, *drôn*, *dъren* 'komad, gruda, osobito zemlje ili sira', 'busen'¹⁷. Prvobitno je značenje 'odsječeni komad nečega npr. trave, busen' (sravni npr. stind. *dîrná*- 'rascijepljen, razderan', kimričko *darn* 'komad, dio', litavsko *dirti* 'drijeti, kopati busen') dok je 'travnjak, caespes' sekundarno. Izraziti tragovi prvobitnoga značenja očuvali su se samo u hrvatskosrpskome i u bugarskim dijalektima.

Od mnogobrojnih izvedenica od *dъnъ*: psl. *dъn(ov)ъje*, *dъn(ov)ina*, *dъnovъ*, *dъnovati*, *dъniti* sve su zabilježene u sjevernoslavenskim jezicima i u slovenskome. U hrvatskosrpskom nalazi se od njih samo *Drnje* kao mjesno ime (selo kod Koprivnice)¹⁸.

b. Hs. *drt* 'drtan, nadrt' je kontinuant psl. *dъrtъ* (< ie. *dъ-to-s*) — trpni pridjev od *dъrati*, *derti*, *dъti*. U južnoslavenskim jezicima (osim slovenskoga) imaju kontinuant *dъrtъ* u poimeničenom obliku značenje 'iznemogao, oronuo, ostario, star, o čovjeku, životinji, predmetu': hs. *dъrt* 'iznemogao, onemoćao, oronuo, ostario, star, slab nemoćan, o čovjeku, o životinji'¹⁹, makedonsko *drt* 'oronuo, ostario', bugarsko dijalekt. *dъrt* 'star (o čovjeku ili stvari, predmetu)²⁰. To se značenje razvilo od prvobitnoga 'koji je drtan, nadrt, oronuo' preko 'koji je fizički slab' i na kraju 'onemoćao, ostario, star, slab'. U tom su se pravcu razvile u južnoslavenskim jezicima (osim slovenskoga) također dalje izvedenice od *dъrtъ*: hs. *dъrt* f. 'starost; onemoćao, bijedan čovjek'²¹, *dъrtina* 'ono što je staro, slabo, oronulo, onemoćao, odrtina, stara, iznurena osoba', 'nevaljalo domaće živinče, a osobito kljuse, mršav konj, raga', 'životinjski leš, strvina, mrcina', 'slaba, mršava zemlja'²², makedonski *drtina* 'stara, iznurena žena', bugarski dijalekt. *dъrtiná* 'starost', *drъtétina*, *dъrtétina* 'stara žena, starica', *dъrtica* 'slab, oronuo čovjek, starac', dijalekt. također *dъrtica*, *drъtica* 'isto', 'stara žena, starica', 'zrela, pametna žena'²³.

U drugim slavenskim jezicima (osim poljskoga i lužičkih) susrećemo kontinuant *dъrtъ* (primarna izvedenica nomen actionis > nomen acti s nastavkom *-tъ* od *dъrati*, *derti*, *dъti* 'drijeti') u značenju 'deranje, razderanje, oderanje', 'ono što je rastrgnuto, rastučeno, potučeno, razmrvljeno, npr. mrvica, mrvice, trice, trina' (istočnoslavensko također 'krčevina') i već praslavenske izvedenice *dъrtina*, *dъrtica* u osnovnom značenju 'ono što je odrto, nadrto, razdrto, rastučeno, razmrvljeno'. Pada u oči da je već u praslavensko doba derivacija nomen od *dъrati* išla u dva smjera:

¹⁷ Npr. *Bъlgarski etimologičen rečnik*, I, Sofija 1962—1971, str. 437.

¹⁸ RJAZU, II, str. 785.

¹⁹ RSANU, IV, str. 740.

²⁰ *Bъlgarski etimologičen rečnik*, I, Sofija 1962—1971, str. 465.

²¹ RSANU, IV, str. 740.

²² RJAZU, II, str. 794; RSANU, IV, str. 741; *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, I, Zagreb-Noví Sad, str. 594.

²³ *Bъlgarski etimologičen rečnik*, I, str. 465; M. Mladenov, *Leksika na ichtimanskija govor*, Bъlgarska dialektologija, III, Sofija 1967, str. 61; L. Ralev, *Govorът na selo Vojnjagovo*, Karlovsko, Bъlgarska dialektologija, VIII, Sofija 1977, str. 121; *Rečnik na redki, ostareli i dialektni dumi v literatura ni ot XIX i XX vek*, Sofija 1974, str. 122.

— u južnoslavenskim jezicima (osim slovenskoga) poimeničenje trpnoga pridjeva *dřtь* i čuvanje izvedenica *dřtina*, *dřtica* (nastavci *-ina*, *-ica* u funkciji supstantivacije pridjeva) uz određeno značenje koje služi za označavanje fizičkih značajki čovjeka, životinja, predmeta, u tom slučaju slabosti, starosti;

— u ostalim slavenskim jezicima (osim poljskoga i lužičkih, ali isto tako u slovenskome) čuvanje primarne izvedenice *dřtь* i izvedenica od nje *dřtina*, *dřtica* (nastavci *-ina*, *-ica* u strukturnoj funkciji) uz određenu konkretizaciju osnovnoga značenja.

9. Imenice koje su postale u vrijeme živih tvorbenih procesa imaju izrazitu morfološku strukturu i obično su motivirane do danas u suvremenim slavenskim jezicima. Iako su mogle ove riječi postati tek u pojedinim jezicima (nezavisno od sebe), ipak odlučuje o njihovoj praslavenskoj pripadnosti jedinstveno značenje, koje se ponavlja nezavisno od sebe u tim jezicima.

a. Psl. leksem *jarьць* 'ono što je vezano uz proljeće, ono što je dobiveno, ono što se javlja u proljeće' u nekim praslavenskim dijalektima koji čine određeni areal specijalizira svoje prvobitno značenje u smjeru 'vrsta žitarica koja se sije u proljeće, osobito jari ječam' > 'ječam' odnosno »životinja dobivena u proljeće, posebno mužjak koze, jarac'. Npr. južnopoljsko dij. *jarzec* '(jari) ječam'²⁴, slovačko dij. *jarec* 'ječam'²⁵, slovensko *jārec* 'jari ječam; rani lan'²⁶, hs. *jārac* -rca 'jari ječam; ječam dvoredac' (zabilježeno već u XVI stoljeću kod Vrančića), u novijim značenjima 'vijuk; tipac *Nardus stricta*; vrsta trave koja se teško kosi' (u Sjenici i Nikšiću), 'ime baštenskog cvijeća žutoga cvijeta' (Leskovac)²⁷, ukrajinsko dij. *jaréc/ь/*, *járecь* 'ječam'²⁸. Za južnoslavenske jezike je karakteristično također drugo značenje: slovensko *jārec* 'ovan; uopće ovca', hs. *jārac* *jārca* 'mužjak koze, jarac', makedonsko *jarec* 'isto', bugarsko *jārec* 'isto'. Slične pojave primjećuju se i kod drugih izvedenica od *jarь* 'proljetni, jari' (psl. *jarica*, *jarina*, *jarьka*, hs. *jārica*, *jarina*, *jārka*) u kojima se ogleđa već konkretizirano, skoro terminološko, značenje, a sufiksi *-ьць* (hs. *-ac*), *-ica*, *-ina* i *-ьka* (hs. *-ica*, *-ina*, *-ka*) vrše funkciju supstantivacije osnovnoga pridjeva. Ne može se ipak zaboraviti i to da su ti leksemi mogli postati u procesu univerbizacije sintagmi, npr. *jari ječam*, *jara pšenica*. Na osnovi u slavenskim jezicima zabilježenih ekvivalenata ovih praoblika možemo uzeti da je specijalizacija prvobitnoga (strukturnoga) značenja već praslavenska.

b. Samo u južnoslavenskim jezicima postoji kontinuant psl. *žьn'aць* 'zetvar, zetelac': slovensko dij. *ženjáč* : *žnjáč* 'zetvar, zetelac'²⁹, hs. zasta-

²⁴ M. Matecki — K. Nitsch, *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*, Kraków 1934, m. 270.

²⁵ *Slovník slovenského jazyka*, I, Bratislava 1959, str. 632; F. Buffa, *Nárečie Dlhej Lúki v Bardejovskom okrese*, Bratislava 1953; str. 160.

²⁶ M. Pleteršnik, op. cit., str. 359.

²⁷ RJAZU, IV, Zagreb 1892—1897, str. 464; RSANU, VIII, Beograd 1974, str. 575.

²⁸ Npr. Z. Stieber, *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, IV, Łódź 1960, m. 195.

²⁹ M. Pleteršnik, op. cit., II, Ljubljana 1895, str. 958, 970.

rjelo od XVI st. (danas dijalekt) *žnjáč žnjáča* 'isto'³⁰, *žnjèjáč žnjèjáča* 'isto'³¹, bugarsko dijalekt. *žnbjáč* 'raden, vodeći žetelac'³².

Od drugih slavenskih jezika susreće se samo u južnopoljskim govorima u istom značenju leksem *žnacž* koji ima sličnu strukturu. Razlika je među njima samo u derivacijskoj osnovi. Izvedeni su sufiksom *ačb* (za nomina agentis) od glagola *žęti žbnq* : *žbn'q* (hs. *žęti žanjēm* : *žnjēm*, poljsko *żąć żnę*) 'srpom kositi žito'.

10. U gore navedenim primjerima nastojao sam pokazati nekoliko značajnih leksema iz slavenskih govora koji su važni za rekonstrukciju praslavenskoga leksika. Svi su od njih praslavensko nasljeđe u pojedinim slavenskim jezicima. Neke riječi imaju čak adekvatne ekvivalente u drugim indoevropskim jezicima, a na slavenskom tlu nastupaju samo na uskom arealu i isključiv su dokaz za rekonstrukciju praslavenskoga praoblika (npr. hs. dijalekt. *čęlo*, *pír*, *đvaz*). Ima također leksema s arhaičnom strukturom (bez indoevropskih ekvivalenata) sačuvanih samo u jednom od slavenskih jezika (govora), npr. poljsko dijalekt. *dęs*, hs. *držma*. Leksemi s izrazitom strukturom zanimljivi su zbog određenog semantičkoga razvoja koji je karakterističan za pojedine jezike ili skupine slavenskih jezika (npr. hs. *dürman* i istočnoslavensko *durmán*, izvedenice od pridjeva *drt*: *drtina*, *drtica* s različitim semantičkim razvitkom u južnoslavenskim i sjeveroslavenskim jezicima).

Ne težeći za iscrpnošću, pokušao sam u ovom kratkom pregledu dati nekoliko primjera (uzetih uglavnom iz hrvatskosrpskih govora) koji daju leksikografskoj obradi nov pogled u istraživačkom radu na etimologiji, historijskoj tvorbi riječi i poredbenoj leksikografiji.

W. Sędzik

DIALECT VOCABULARY IN THE RECONSTRUCTION OF PRESLAVONIC LEXICAL ITEMS

Summary

In the article the effort has been made to give regard to the dialect word-formation for etymological research and particularly for archaic form (having in many cases a relict character) the lexical material hidden in various dialects is very often the only basis for the reconstruction of a given lexical item and considering it as a preslavonic one in view of its morphological structure and meaning. As material illustrating the correctness of some of the methods of preslavonic reconstruction the author has made use mainly of data from the Croat-Serbian dialects (e. g. *čęlo* 'the period of time of

³⁰ RJAZU, XXIII, Zagreb 1975—1976, str. 467.

³¹ RSANU, V, Beograd 1968, str. 438.

³² M. Mladenov, *Govorębt na Novo Selo Vidinsko*, Sofija 1969, str. 227.

about 12 hours'; *dūrman* 'a plant having very strong, stupefying smell; stupefacient; a poisoning plant, *Cicuta virosa*'; *dūrma* 'madness; frenzy; rage, fury; folly; tantrums'). In other instances making no doubts as to the preslavonic origin of a given lexem (as in *durnь* 'turf, grass, a lawn'; *dftь* 'torn'; *dftь* 'tearing, breaking, something which is crumbled, e. g. filings, bran'; *dftina* 'something broken up, separated from the whole; a piece, a bit' in relation to southslavonic semantic specialization 'a man who is weak, old, decrepit a weak, awkward animal') it has been pointed out that these continuants have remained in rudimentary form or even absent in the Croat-Serbian dialects and generally in the southslavonic language group.